

Elke leraar is leraar Nederlands...

De rol van taal bij onderwijs en leren.

1 juli 2011

Auteurs: [Rita Rymenans](#), [Koen Van Gorp](#), [Harry Paus](#)

Volume: [40](#)

Nummer: [5](#)

Pagina's: 299-306

Documenten

- [vonk_jrg40_072.pdf](#)

299 elke leraar is leraar nederlands de rol van taal bij onderwijs en leren rita rymenans koen van gorp harry paus een leraar wiskunde die zijn leerlingen een probleem voorlegt en dan probeert samen met hen tot steeds preciezer formuleringen te komen van het probleem van de oplossingsmethode en de rechtvaardiging daarvan geeft taalonderwijs steven ten brinke dit citaat dateert al uit 1969 maar is nog steeds brandend actueel het is afkomstig uit een bijdrage van steven ten brinke in de allereerste moer met de sprekende titel moedertaalonderwijs en toch geen nederlands met dit artikel heeft ten brinke de basis gelegd voor de begrippen latitudinaliteit en longitudinaliteit die tot op de dag van vandaag nog steeds twee pijlers van de vonk zijn onderwijs nederlands in de breedte en in de lengte als het ware geheel in de lijn van dat gedachtegoed probeer we in deze bijdrage duidelijk te maken welke rol taal speelt bij onderwijs en leren in alle vakken en alle leerjaren 1 schooltaal thuistaal melk is een suspensie leraar je krijgt het witte wat we caseïne noemen dat is eh proteïne dat is goed voor je het helpt bij het vormen van de botten en het witte is voornamelijk de caseïne en daarom is het eigenlijk geen oplossing het is een suspensie van hele fijne deeltjes samen en water en verschillende andere dingen die in het water zijn verspreid jan meneer op mijn oude school schudde ik mijn melkflesje op en neer en toen ik er weer naar keek was de hele wand bedekt met eh zo iets als deeltjes en eh zouden dat de witte deeltjes in de melk kunnen zijn juli 2011 nummer 5 40e jaargang 300 pieter ja en na verloop van tijd zullen ze naar beneden zakken naar de bodem dat is toch zo albert als melk zuur wordt dan ruikt het toch naar kaas he hans nou maar het is dan toch kaas als je het lang genoeg laat staan of niet leraar goed kunnen we doorgaan we zullen een paar vragen voor later bewaren uit van der aalsvoort van der leeuw 1992 p 8 taal en leren zijn onlosmakelijk met wat op school geleerd wordt is afgeleid van elkaar verbonden zowel in het dagelijkse leven als in de verschillende wetenschappen lijks leven als op school dat alledaagselijke disciplines

ontwikkeld is elke weten leren en schools leren wel eens met elkaar schap heeft tot doel de kunnen botsen laat melk is een suspensie werkelijkheid te ordenen duidelijk zien de scheikundeleraar legt aan en ge bruikt daarvoor zijn tussen de niet de leerlingen uit wat een suspensie is en als eigen be grijpen apparaat waarneembare chemicus bedient hij zich hiervoor van vak en zijn eigen ma nier van fijne deeltjes van taal caseine proteïne suspensie om zijn denken en in terpreteren de chemicus en de ab stracte uitleg wat te concretiseren haalt vakken als wereldorienta waarneembare hij een voorbeeld aan waarvan hij zeker is tie scheikunde aardrijks witte deeltjes in dat alle leerlingen het kennen melk maar kunde bio logie of techno het melkflesje van daar knelt nu precies het schoentje leerlin logische opvoeding willen jan en pieter gaapt gen kijken naar diezelfde melk door hun de leerlingen inwijden in een diepe kloof alledaagse bril en zien een melkflesje witte kennis afgeleid van een deeltjes kaas al pratend proberen ze hun bepaalde wetenschap het ervaringskennis in verband te brengen met probleem is echter dat die wetenschappen wat de leraar zegt die bijdragen passen lijke informatie meestal contextloos aange echter niet in zijn referentiekader tussen de boden wordt en minder betrekking heeft op niet waarneembare fijne deeltjes van de de direct waarneembare omgeving of de chemicus en de waarneembare witte deel eigen directe ervaringen van de leerlingen tjes in het melkflesje van jan en pieter gaapt caseine is onzichtbaar de bronstijd een eeu een diepe kloof de leraar weet er geen raad wigheid geleden en het regenwoud ver van mee en negeert de pogingen van jan pieter hun bed albert en hans om te leren door met elkaar te praten 40e jaargang nummer 5 juli 2011 301 volume leraar weet je ook wat volume betekent maryse ja leraar leg dan eens uit wat het is maryse dat is de knop op het tv toestel naar nelissen van oers 2000 p 40 in de basisschool moeten kinderen de omringt verwerven bv bladeren in plaats sprong leren maken van taal zoals ze die van blaren onder elkaar gebruiken naar taal zoals die door de leraar en in schoolboeken wordt die schooltaal of wat leerlingen met taal in gebruikt dat de omgang met taal in de de klas moeten doen is van een heel andere basisschool geleidelijk aan abstracter en dus moeilijkheidsgraad dan pakweg op de speel moeilijker wordt kan mooi geïllustreerd plaats daar wordt vooral informatie uitge worden met het volgende voorbeeld als wisseld over feiten en onderwerpen waarbij kleuters rond de herfst werken gaan ze met de gesprekspartners nauw betrokken zijn de juf naar het bos en verzamelen ze hopen meestal worden dan gewoon meningen blaren daarmee wordt dan geknutseld en geuit tof zeg die sticker van k3 op je fiets versierd als leerlingen in het begin van de in de klas is het denkwerk dat via de taal uit lagere school over herfstbladeren leren dan gevoerd wordt van een hogere orde syste verzamelen ze nog slechts enkele bladeren matisch beschrijven vergelijkingen maken van iedere boomsoort een die worden dan logische en chronologische verbanden leg in hun werkboek geplakt en benoemd eens gen redeneringen uitdrukken veronderstel in de bovenbouw komen er helemaal geen lingen formuleren con echte blaren meer aan te pas de leerlingen clusies trekken definities werken dan met een schema van een blad geven samenvatten enz schooltaal staat waarop de verschillende onderdelen van een de taalvarieteit die daar mijlenver af van blad moeten worden aangeduid de band bij

gebruikt wordt bevat de taal die de met de voelbare wereld de echte blaren veel abstracte woorden leerlingen thuis wordt dus systematisch afgebouwd en leer en complexe zinspatro hanteren lingen moeten meer en meer leren denken nen over hun fiets waar over dingen die niet materieel aanwezig mee de leerlingen dage zijn voor dit denken over en leren omgaan lijks naar school komen wordt eens de met die abstractere werelden inhouden schoolpoort voorbij op een compleet an moeten de leerlingen in de loop van het dere manier gesproken de trapas onder onderwijs niet alleen steeds meer vaktaal steunt de trappers en is draaibaar opgesteld bv hoofd en zignerven gekartelde rand het wiel laat de beweging van de fiets toe2 bladgroen fotosynthese gebruiken maar en het is niet langer gepast om een kat moeten ze ook de schooltaal die de vaktaal gecontextualiseerd te omschrijven als mijn juli 2011 nummer 5 40e jaargang 302 buurvrouw heeft er een want een kat dat met een verschil lende betekenis isoleren bij is een dier met vier poten snorharen en het natuurkunde betekent iets anders dan spint3 schooltaal staat mijlenver af van de geïsoleerd wonen bij aardrijkskunde of als taal die de leerlingen thuis hanteren een vak term ook voorkomt in de leef wereldtaal van de leerlingen maar met een minder specifieke betekenis denken we maar aan suikers als synoniem voor saccha de leraar spreekt chinees riden niet te verwarren met het suikerklontje in de koffie een extra complicerende factor is gelegen in het feit dat de leraar en de schoolboekschrij misvattingen worden lang niet altijd opge ver specialisten zijn die zich in een bepaalde merkt omdat ze over brugd kunnen worden wetenschappelijke discipline verdiept heb door formalistisch taal gebruik leer lingen ben zij bedienen zich van vaktaal om op gebruiken lege woord vormen waaraan geen een efficiënte en ondub belzinnige manier betekenis gekoppeld is het grote probleem over hun vak te communiceren bij commu bij het leren van vakken nis is immers dat er nica tie tussen deskundigen onder elkaar een afstand bestaat tussen de woordvorm bewijst vaktaal prima diensten en doen er de vakterm en de betekenis het begrip zich geen problemen voor zij weten precies een vak term kennen betekent niet automa wat er met suspensie volume broom en tisch het achterliggen de begrip kennen de mandragora bedoeld wordt wat echter in betekenis wordt niet altijd expliciteerd en het onderwijs gebeurt is dat een deskun is vaak alleen maar gedefinieerd door de dige de leraar communiceert met leken de plaats die het begrip inneemt in een hiërarchische leerlingen en het is in die context dat vakchisch systeem voor een vakspecialist is het taal en de omringende schooltaal kan leiden niet abnormaal om het ene begrip te definiëren tot diepe kloven van onverstaaenbaarheid eren met behulp van andere begrippen voor veel leerlingen spreekt de leraar chi zoals de scheikundeleraar dat doet als hij nees suspensie probeert uit te leggen met behulp van caseïne en proteïne leerlingen zijn echt een bijkomend probleem voor de leerlingen ter niet vertrouwd met het vakgebied en in het secundair onderwijs is dat ze om de voelen zich dan ook het veiligst als ze de vijftig minuten in een totaal andere realiteit exacte bewoordingen van de leraar of het terecht komen een wereld van proefbuizen schoolboek memoriseren en het reproduceren wandkaarten skeletten kubussen of wat ceren ervan wordt nog beloond ook de voor ander fraais dan ook helemaal erg beste papagaai krijgt een tien van echte wordt het als er woorden zijn die in twee kennisverwerking is hier

echter geen sprake verschillende vaktalen voorkomen maar dan 40e jaargang nummer 5 juli 2011 303 tien punten voor griffoendor professor stronk stond in het midden van de klas achter een tafel op schragen waarop zo'n twintig verschillend gekleurde paren oorwarmers lagen toen Harry zijn plaatsje tussen Ron en Hermelien had ingenomen zei professor stronk vandaag gaan we mandragoras verpotten wie kan me iets vertellen over de eigenschappen van de mandragora tot niemands verbazing schoot de hand van Hermelien omhoog mandragora oftewel alruinwortel is een krachtig geneesmiddel zei Hermelien die zoals gewoonlijk de indruk maakte dat ze haar schoolboeken had ingeslikt het wordt gebruikt om mensen die zijn vervloekt of gedaante veranderingen hebben ondergaan in hun oorspronkelijke staat terug te brengen uitstekend tien punten voor griffoendor zei professor stronk mandragora is een essentieel onderdeel van de meeste tegengiften maar aan de andere kant is het ook bijzonder gevaarlijk weet iemand waarom Hermeliens hand schoot zo snel omhoog dat ze Harry's bril haast van zijn neus sloeg de kreet van de mandragora kan dodelijk zijn zei ze prompt precies nog tien punten zei professor stronk uit JK Rowling Harry Potter en de geheime kamer p 71 tans is het precies dat productief hanteren taal leren en kennis van taal dat een belangrijke rol speelt bij het leren de rol die taal speelt in het onderwijsleerproces hangt nauw samen met de opvatting het leermodel dat de cruciale rol van taal en genen die men heeft over leren en over kennis taalgebruik in de pedagogisch didactische wordt leren opgevat als een pas-sief-recep interactie erkent en waar dit referentie-tief proces en kennis als een object dat kan kader bij aansluit is dat van het sociaal worden overgedragen dan wordt de rol van constructivisme⁴ volgens die leertheorie is taal bekeken vanuit het kennisoverdracht leren pas effectief als de lerende de ruimte of transmissie-moedel en daar is melk is een krijgt om zelf actief kennis te construeren suspensie een goed voorbeeld van de schei met andere woorden als hij zelf via een kundeleraar wil zijn kennis overdragen en actieve ervaring het proces van veralgemeen stimuleert de leerlingen niet om zelfstandig nien en abstrahering kan uitvoeren zo pro-na te denken over de kennis die hij aanbeert de leerling vanuit het zelf exploreren biedt integendeel hij ziet hun inbreng als en experimenteren met magneten en hef storend voor de voortgang van de les noch bomen naar de achterliggende principes van juli 2011 nummer 5 40e jaargang 304 hun werking door te stoten kennis wordt hartstikke nieuw is daar een goede illustra dus via een inductieve en contextgebaseerde tie van het is een gesprek tussen drie meis ervaring opgebouwd waardoor de cognities die in hun schrift verslag hebben gedaan tieve en de talige basis wordt gelegd voor de van een chemische proef in het gesprek ver zelf te construeren abstrahering leerlingen woorden zij hun ervaringen en de leraar proberen door middel van taal de werke komt er af en toe tussen de leerlingen moe-lijkheid af te tasten en te interpreteren ze ten een uitspraak doen over een zaak waar leren door te praten of mee ze nog niet vertrouwd zijn en komen te schrijven de leraar is dus in taalnood terecht maar die lossen ze sociale interactie is niet langer de overdra enigszins op door zich in negatieve zin uit te cruciaal leerlingen ger van kennis maar de drukken met termen die ze wel kennen ze leren van en met begeleider of facilitator kunnen de nieuwe stof nog niet benoemen elkaar van het actieve leerpro maar ze brengen

wel tot uitdrukking dat het ces van zijn leerlingen weg zijn van een of meer stoffen betekent verwoording gebeurt dat er een nieuwe stof is ontstaan op dat niet alleen door specialisten de leraar en de eraar moment ervaren de leerlingen de behoefte schoolboekauteur maar ook door niet aan een nieuwe vakterm om hun ervaringen ingewijden in het vak medeleerlingen exact te kunnen verwoorden sociale interactie is cruciaal leerlingen leren van en met elkaar en dat is precies ook de rol die taal bij het alledaagse leren speelt hartstikke nieuw mieke ja ja volgens mij ook dan is dat die tinbroomdamp ja volgens mij wel leraar die bruine damp mieke ja riet die tin is er toch in opgelost en toen is ie toch gaan koken mieke maar anders maar anders leraar wat is gaan koken riet dan is er een damp ontst die oplossing van tin mieke die broom dacht ik tineke dat tin verdwijnt en als de tin verdwijnt leraar en wat krijg je een kleurloze vloeistof tineke ja maar broom is helemaal niet kleurloos leraar nee tin is ook een vaste stof mieke ja even stilte in ieder geval geen tin en ook geen broom leraar dat is weg dus tineke dat is een hele nieuwe stof mieke een nieuwe stof ja leraar ja tineke ja hartstikke nieuw naar ten voorde 1994 p 111 112 40e jaargang nummer 5 juli 2011 305 elke leraar is een taalleraar taal en vak volledig in elkaar overvloeien krijgen ze geleidelijk aan greep op nieuwe door de leerlingen betekenisvolle en rele wetenschappelijke concepten en leren ze vante ervaringen te laten opdoen zullen taal ook als een middel te gebruiken om taal en vakonderwijs elkaar vinden zowel greep te krijgen op de wereld niet alleen taal als vakonderwijs moeten krachtige verwerven ze op die manier de nodige vak leeromgevingen scheppen waarin leerlingen doelen maar worden ze ook al doende taal actief stukjes wereld ontdekken en zelf al vaardiger zeker op dat domein waar heel luisterend sprekend lezend en schrijvend wat leerlingen zoveel problemen hebben betekenis construeren door leerlingen zo het domein van de schoolse taalvaardigheid veel mogelijk verschillende ervaringen te en zo bekeken is elke leraar in feite een laten opdoen door hen te confronteren met taalleraar informatieverwerkende activiteiten waarin rita rymenans koen van gorp harry paus rita rymenans ua ac be koen vangorp arts kuleuven be h paus slo nl noten 1 dit artikel is een licht gewijzigde versie van hoofdstuk 2 uit dertien doelen in een dozijn paus rymenans van gorp 2003 dit referentiekader voor taal competenties van leraren in nederland en vlaanderen is ontwikkeld in opdracht van de nederlandse taalunie de taalvaardigheidseisen die daarin beschreven worden zijn gerelateerd aan drie domeinen waarin een leraar functioneert en de taken of rollen die hij daarin opneemt of vervult de leraar in interactie met zijn leerlingen de leraar in interactie met volwassenen in en buiten de school en de leraar als lerende het referentiekader kan gedownload worden van taalunieversum taalunieversum org onderwijs taalcompetenties dit artikel is gebaseerd op de volgende publicaties appel red 1994 bogaert 2001 geudens e a 1992 hajer meestringa 1995 en van der aalsvoort van der leeuw 1992 2 voorbeeld uit geudens e a 1992 3 voorbeeld uit van damme spoelders 2001 4 wie meer wil lezen over het sociaal constructivisme verwijzen we o m naar de corte 1998 en mercer 1999 juli 2011 nummer 5 40e jaargang 306 bibliografie appel r red 1994 het nederlands in de niet taalvakken lezingen van de alge mene conferentie van de nederlandse taal en letteren 1992 s gravenhage stich ting bibliographia neerlandica bogaert n 2001

genezen of voorkomen taalbeleid en de zaakvakken vonk 31 1 p 44 57 de corte e
1998 vijftwintig jaar onderzoek naar leren en instructie een per soonlijk perspec-
tief tijdschrift voor onderwijsresearch 23 p 143 157 geudens v rymenans r daems
fr 1992 nederlands in de niet taalvakken antwerpen universiteit antwerpen ufsia
ictl hajer m meestringa t 1995 schooltaal als struikelblok didactische wenken voor
alle docenten bussum coutinho mercer n 1999 samen leren de praktijk van interac-
tief onderwijs utrecht sardes nelissen j van oers b 2000 reken maar reflecties op
de praktijk jsw boek 26 baarn bekadidact paus h rymenans r van gorp k 2003 der-
tien doelen in een dozijn een refe rentiekader voor taalcompetenties van leraren
in nederland en vlaanderen den haag nederlandse taalunie taalunieversum org on-
derwijs taalcompetenties ten brinke s 1969 moedertaalonderwijs en toch geen ned-
erlands moer augustus 1969 ten voorde h h 1994 vaktermen inbedden in levend
taalgebruik in r appel red het nederlands in de niet taalvakken lezingen van de al-
gemene conferentie van de nederlandse taal en letteren 1992 s gravenhage sticht-
ing bibliographia neerlandica p 99 113 van damme l spoelders m 2001 ontluik-
ende geletterdheid over de rol van gedecontextualiseerd taalgebruik interface jour-
nal of applied linguistics 16 1 p 3 26 van der aalsvoort m van der leeuw b 1992
taal school en kennis bewerking van leerlingen taal en school enschede 1982 en-
schede slo valo m nederlandse taalunie 40e jaargang nummer 5 juli 2011